

**ЕТНОНИМИ И ЕТНИЧКА ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА
РОМСКОТО НАСЕЛЕНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА**

Драгица Поповска

*Институт за национална историја, Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија*

Keywords: Roma groups, ethnonyms, exonyms

Summary: The paper, based on my own field research conducted from 2010 to 2013, and enriched with data from available sources, focuses on the ethnonyms and ethnic identification of the Romani population in Macedonia. As a factor in identification and symbolic differentiation, this terminology contributes to the positioning of the different Roma groups, below or above on the value scale of said community. At the same time, the paper shows the socio-cultural images of the Romani way of life within the community itself as well as the wider perception of it by “others”.

Клучни зборови: ромски групи, етноними, егзоними.

Резиме: Трудот, базиран на сопствени теренски истражувања, спроведени во периодот од 2010-2013 година и збогатен со податоци од достапната литература, се однесува на етнонимите и на етничката идентификација на ромското население во Македонија. Како фактор за идентификација и симболична диференцијација, оваа терминологија придонесува во позиционирањето на различните ромски групи, подолу или погоре, во вредносната скала на заедницата. Истовремено, трудот ги прикажува социо-културните слики за ромскиот начин на живот, внатре во рамките на самата заедница, но и пошироко во перцепцијата на „останатите“.

Специфичниот начин на живеење, религиската хетерогеност, како и други карактеристики, специфични за ромската етничка заедница биле и сè уште се причина за употреба на различен термилошки апарат за именување на ова население. Во овој контекст можеме да зборуваме за термини кои го опфаќаат сопственото идентификување,

но исто така и термини кои ја прикажуваат идентификацијата на нивната „посебност“¹ од страна на „другите“.

Оттука, прашањата за етнонимите (кои се употребуваат во рамките на заедницата) и за егзонимите (кои се употребуваат од страна на другите) поврзани со ромското население се исклучително комплексни и сложени. Тие најчесто се врзани со „множество од симболички системи“², кои, во посебни околности, различно се перципираат.

Трудот е базиран на сопствени теренски истражувања, спроведени во периодот од 2010-2013 година и, секако, збогатен со постари податоци од достапната литература, кои се однесуваат на ромското население во Македонија. Истиот нема претензии да ги исцрпи сите прашања поврзани со темата, туку преку различните термини како фактори за идентификација и симболична диференцијација да го прикаже начинот на кој различните ромски групи се позиционираат, подолу или погоре, во вредносната скала на заедницата. Етнонимите и егзонимите поврзани со ромското население ги прикажуваат социокултурните слики за ромскиот начин на живот, внатре во рамките на самата ромска заедница, но и пошироко во перцепцијата на останатите заедници со кои тие живеат.

Историски гледано, најчесто употребуван термин со кој ова население се именуvalo и сè уште се именува е терминот „Цигани“.³ Ова име е веројатно многу старо, а одредувањето на неговото значење сè уште е предмет на низа контроверзии.⁴

Познато е дека терминот „Цигани“, се употребувал за именување на ова население на византиската територија, а историските извори

¹ Една од важните одредници на идентитетот почива на разликите, односно на посебноста во однос на другите општествени заедници во опкружувањето. Види: Цветковић, 2008: 137.

² Според Леви-Строс, општеството треба да го замислиме како множество од симболички системи (Мочник, 1999: 129).

³ Sigøjner (дански), Čigonai (литвански), Цыгане (руски), Cigány (унгарски), Τσιγγάνοι (грчки), Zingari (италијански), Țigani (румунски), Cyganie (полски), Cigano (португалски), Gitano (шпански), Çingeneler (турски)... (Тодоровић, 2011: 1138).

⁴ Денес како најприфатливо се смета мислењето според кое името Цигани доаѓа од искривениот облик на *Athinganoi*. Овој назив се употребувал за еретичка секта, која уживала репутација на претскажувачи на иднината, по што биле познати Циганите во средновековието (Тодоровић, 2011: 1138, цитирано според Петровић, 1976: 126-27; Fraser, 1992: 46).

посочуваат дека паралелно со него, се користел и терминот „Египќани“.⁵

Сепак, според достапните податоци, најстарото споменување на изразот „Циганин“ во топонимијата на јужните Словени и тоа како синоним во изразот на турски јазик под името Kibiti, се јавува во Македонија, во 1463 година.⁶

Историските извори од времето на турското владеење на Балканот (дефтерите, ферманите и сицилите) го именуваат ова население како „Чингене“ или „Кипти“ (Тодоровиќ, 2011:1143).

Според толкувањето на К’нчов, османлиските Турци ги нарекувале Чингане, заради тоа што мислеле дека се дојдени од Далечна Кина (Чин). Освен тоа го ползувале и името К’пти (Кибти, Копти), но само за Ромите – христијани (Константинов, 1982: 251).

На територијата на Македонија, според достапните податоци, покрај терминот Цигани, за именување на ова население се користеле (и сè уште се користат) и термините: *Ѓупци* (Споменица, 1937: 495-496)⁷ (кој како доминантен израз се јавува и во фолклорот), потоа *Еѓупци*,⁸ *Чергари* и др. Во северните краеве на Македонија, христијанските Цигани биле нарекувани *Ѓорговци* (Споменица, 1937: 495-496).⁹ Сепак, најмногу застапен бил терминот *Цигани*, иако многу често се употребувале и деминутиви од тој збор како *Циле*, *Циго* и др (Ђорђевиќ, 1984: 294).

⁵ Двојното именување на Ромите, Марушиакова и Попов (2000) го поткрепуваат со хипотезата за двата независни миграциски бранови на доселување на ромското население на Балканот: првиот, преку Константинопол, на просторот на Бугарија, Србија, Влашка и Молдавија, и подоцна, од одделни делови на Грција, познати во белешките како „Мал Египет“ (Види: Тодоровиќ, 2011: 1140).

⁶ Според Т. Вукановиќ, во Дервен, каде што се влева Вардар, се наоѓа пат, кој оди за Скопје и излегува до брдото „Kibiti taş“ (Цигански камен). Слични топоними се среќаваат низ повеќе места во Македонија (Циганско гробје во с. Полатици, Цигански премин - Мавровско Поле, Еѓупски рид - с. Чолошево, Циганска клисура во Гевгелиска котлина), а во атарот на Скопје се наоѓа топонимот Еѓупски рид (Вукановиќ, 1983: 16-17).

⁷ Според нашите сознанија од терен и денес одреден дел од македонското население ги именува како *Ѓупци*.

⁸ Вукановиќ наведува дека Еѓупците се, всушност, македонизирани, бугаризирани и турцизирани Цигани (Вукановиќ, 1983: 95). Нивниот менталитет и патријархалната циганска култура, според авторот, се оформени со надградба од културата на современите балкански народи.

⁹ За оваа група Роми се верува дека во Македонија, во јужна Србија и на Косово се доселени како сточари од северните балкански предели (Вукановиќ, 1983: 160). Според истиот автор, постои податок, според кој, овие Роми во Македонија одгледувале пчели.

Во врска со етимологијата на терминот „Цигани“, од истражувачите е запишана легенда според која потопувањето, по наредба на Господ, го преживеале само една девојка по име Цин и момче по име Гано. Подоцна, кога тие двајцата станале маж и жена, како нивни потомци настанале денешните Роми, а нивните имиња заедно споени „Цин-Гано“ се прифатени како општо име за целиот овој народ (Вукановиќ, 1983: 160).

Именувањето на Ромите со терминот *Цигани* е присутно и во рамките на денешното живеење. Поретко, тоа се употребува без некои негативни конотации, но за жал, најчесто, како пејоративен термин со кој се означува ова население. Тоа е резултат на стереотипните претстави за Ромите. Ваквата стереотипизација најчесто се темели на лични искуства со одделни поединци од оваа заедница.¹⁰

Терминот „Цигани“ и неговото пејоративно значење е состојба што датира од минатото.¹¹ Таа е резултат на различни општествени фактори, кои можат да добијат и поинакво значење во зависност од контекстот, кој пак, од своја страна, е условен од социо-културната позиција на набљудувачот, но и од генералните тенденции на луѓето (Цветковиќ, 2008: 136).

Ваквото именување довело до создавање на деминутивни форми, кои се користат во именувањето на ромското население денес, како што се веќе споменатите: Циле, Циго, а многу често во употреба е и терминот *баџи* (другар) за машките и *чае* (девојче) за женските членови на заедницата. Истовремено, ова население се именува и како *Ѓупџи*.

Паралелно со терминот Циган/Цигани, фигурира и етнонимот Ром/Роми со кој, денес, најчесто се идентификува ова население.

¹⁰ Во текот на моето истражување, многу често добивав изјави од оние што не се Роми, кои сакајќи да го изразат впечатокот за нив како несериозни деловни партнери велеа: „Со Циган ќе си имаш работа?“ или „Со Циган да си немаш работа“. Забележав уште една особено интересна работа, кога самите Роми еден на друг си велат: „Не биди Циган“, што покажува колку многу стереотипите навлегле во рамките на денешното општествено живеење, што дури, некогаш, терминот Циган се јавува како автоперцепција, која има пејоративна конотација.

¹¹ Безбројни се стереотипите за нив и нивните карактерни особини. Така, се среќаваат предрасудите за Ромите како: крадци, лажговци, измамници, мрзливци. Ромите, историски гледано, отсекогаш биле цел на искажување на негативни ставови. Сепак, во рамките на оваа студија нема да навлегуваме во поширока елаборација на стереотипните претстави за Ромите. Како и да е, ромскиот културен образец во секојдневниот живот е базата на која стереотипите се појавуваат и се надградуваат.

Терминот Ром е усвоен на првиот светски конгрес на Ромите во Лондон 1971, како единствен етнимон за нив, што го прифатила и администрацијата на некогашна Југославија (Petровиќ, 2002: 19).

Точното потекло на зборот „Ром“ до денес не е разјаснето. Според едно толкување, самиот назив на цигански значи *човек* односно *луѓе*, но луѓе кои се Роми, бидејќи *човек* од друга народност на нивниот јазик се нарекува *мануш* или *гаџо* (Ђорђевиќ, 1932: 87). Некои автори сметаат дека името Ром настанало од Ром – *amđati*, што значи неразбирливо да зборува (Вукановиќ, 1983: 16).

Појаснување во врска со етимологијата на терминот Ром наоѓаме и во преданијата нотирани од некои истражувачи. Така, според едно од преданијата, Господ наредил да се потопат Ромите, по што само неколкумина кои биле куци се спасиле. Тие го добиле името според зборот „Хроми“, од кој, по отпаѓањето на буквата „х“, останал да се употребува терминот - Роми (Ђорђевиќ, 1933: 130).

Самиот назив Ром/Роми, во минатото, Ромите го прифаќале прилично бавно и тој почесто бил во употреба кај помладите генерации. Денес веќе е речиси целосно застапен во себеименувањето на ова население.

Покрај ваквата етничка идентификација треба да ги споменеме и различните етноними/егзоними, кои се јавуваат како субидентитети на Ромите. Тие се во зависност од нивната религија, од начинот на живеење, местото од каде што се доселиле, од специфичноста на занаетчиската дејност и др.

Познато е дека Ромите, покрај другото, ги препознаваме по карактеристичниот начин на живот, кој најчесто се смета за „ексклузивен производ на специфичен менталитет, кој не може да се одвои од индивидуите и ромската заедница“ (Цветковиќ, 2008: 140).

Во оваа смисла, начинот на живот на ромското население, како номади во минатото,¹² ги детерминирал именувањата „*Чергари*“¹³ и „*Гурбети*“.¹⁴

¹² Во оваа смисла, Ѓорче Петров ги дели Ромите на „заселени и чергари“ (Ѓорче Петров, 1896).

¹³ Роми, именувани како „Чергари“, живеат покрај Вардар, каде што имаат распослано шатори и имаат направено живеалишта од картони. Се занимаваат со: собирање на хартија, на пластични шишиња, а многу често претураат и по контејнерите барајќи храна. Според информациите од терен, некои од овие Роми живеат полуномадски живот. Имено, во текот на зимата се прибираат во сопствени трошни куќи во Шутка, а во Н. Лисиче доаѓаат во текот на летото, „за да се прехранат“ (сопствени теренски

Во рамките на секојдневното живеење, терминот „*Чергари*“ има негативна конотација кај самото ромско население, односно на истиот термин се гледа со потценување. Интересен е примерот од литературата, според кој, Роми од „повисоките групи“ им велат на „пониските“: „Оди бре, Чергар ниеден“.¹⁵ Ова го потврдува и спроведеното истражување. Имено, на моето прашање: „А вие, кога сакате да го навредите некого од вашите, што му велите?“, информаторот вели: *Поише ние употребуваме „Чергар“. Тоа е најниското нешто.* Како најнепочитувани од сите групи Роми, соговорникот ги посочи „Чергарите“ и „Џамбазите“.¹⁶

Кога зборуваме за самоименувањето на ромското население, треба да се напомене дека особено се значајни основните економски активности на членовите на заедницата, односно начинот на кој тие ја обезбедувале својата егзистенција. Ваквата терминологија упатува на тоа каква е автоперцепцијата на Ромите во меѓусебната интеракција.

Така, голем број имиња, кои им се дадени во рамките на нивната етничка заедница (ендоними), многу поретко и како егзоними, се поврзани со специфичното занимање.¹⁷ Ваквото именување, всушност, давало информација за начинот на живот, за работата, како карактеристично обележје на секоја ромска подгрупа.

Авторитетот на занаетчиската дејност¹⁸, која во минатото била особено застапена кај Ромите (ковачкиот занает,¹⁹ коритарско-

истражувања, 2010 година). Во последните години, просторот во кој Ромите ги поставуваа шаторите во Ново Лисиче е целосно урбанизиран, со што е оневозможено нивното стационарирање на ова место.

¹⁴ Гурбетите истовремено ги нарекувале и чергари. Тие порано оделе од еден предел до друг и се занимавале со изработка на решетки, корпи и на кошеви (Петровски, 2000: 45).

¹⁵ Авторот го наведува и терминот „Куртоф“, на кој, исто така, се гледало со потценување: „Оди бре, Куртоф ниеден“ (Константинов, 1982: 252).

¹⁶ Информатор: Ајдин Алкриза, роден во 1958, во Скопје, живее во Скопје. Интервјуто е направено на 2 мај 2013 година, во текијата Вефа Баба, во населбата Топаана.

¹⁷ Практикувањето на традиционалните занаети било резервирано за мажите, освен гатањето, со кое се занимавале жените (История: 32).

¹⁸ Најраспространет бил ковачкиот занает. *Ковачите* изработувале разни предмети потребни во домаќинството како: ножеви, ашови, брави, потковици, вршници (сачови), маши. Постоеле и лимари, тенекеди, а многумина работеле и како калајзии, односно се занимавале со калаисување на разни садови. Ромите се познати и по умешноста да плетат кошници, да прават сита и решета. Познати биле и метларите, а меѓу Ромите имало и скротувачи на животни – мечки, познати како *мечкари*. За префрлање потешки товари во локални рамки имало носачите (амали).

вретенарскиот, плетарскиот, џамбаскиот итн.) дури и денес, иако поретко, ги детерминира именувањата на луѓето, така што среќаваме етноними како: *Џамбази, Ковачи, Барутџии*,²⁰ *Мутавџии (Клинаруи), Мечкари, Решетари, Зурлаџии, Свирачи (Чалгаџии)*²¹, *Амали*²² и др., според занаетот на некој од предците, бидејќи многу често ни еден член од групата не се занимава со таа работа денес. Мора да се напомене дека рецентните истражувања покажуваат дека ваквото именување кај помладата генерација Роми, сè повеќе исчезнува. Сепак, на теренот се среќаваат и Роми, главно средновеќни луѓе, кои се сеќаваат и со гордост зборуваат за „професијата“ на своите предци. Мојот информатор, на поставеното прашање поврзано со темата, одговори: *Јас сум од уметничка фамилија. Моите претци работела со коноп. ... Јужари, Јужари ги викаа. Јуже што прават. За стоката, се прави јуже, се става.*²³

Поголемиот дел од ромското население изградило стереотипна претстава за припадниците на групата *Џамбази*. Во текот на истражувањето, многу често се случуваше информаторите со соодветен израз на лицето да прокоментираат: *Ооо, бегај од нив*. На моето прашање: *Зошто?*, добивав образложенија: *Тие се лажговици, ќе те прејдат...*²⁴ Еве еден интересен дел од интервју, кое го опишува инди-

¹⁹ Биле надалеку познати по своите производи. Филиповиќ наведува дека во секое село од Скопската Котлина имало зграда за селскиот ковач, кој по правило бил Циганин од Скопје (Филиповиќ, 1939: 41).

²⁰ Во тесна врска со пушкарите биле производителите на барутот, т.н. *барутџии*. Во околината на Скопје, во с. Јурумлари, овие Роми преработувале шалитра (Елезовиќ, 1925).

²¹ Овие Роми биле особено почитувани. Не можела да се замисли ниту една свадба (христијанска или муслиманска), ниту еден муслимански или христијански празник, без присуство на *чалгаџиите* (Константинов, 1982: 262).

²² Амалите, во времето пред Втората светска војна, располагале со тешки амалски самари, а биле снабдени и со долги, дебели и цврсти јажиња. Потоа, тие ги замениле со помошни приколки со гумени тркала, така што товарот наместо да го носат, го буткале (Константинов, 1982: 263).

²³ Информатор: Зекир Немиш, роден во 1952, во Бујановац (Трновце), живее во Шуто Оризари, Скопје. Интервјуто е направено на 5 мај 2012 година, во дворот на манастирот Св. Горгија, во Делџадровци.

²⁴ Информатор: Зекир Немиш. Во контекст на ова се и информациите од патеписите, каде што џамбаскиот занает, односно трговијата со коњи и говеда е опишана на следниов начин: „Циганинот умее со големо искуство да подмлади некое старо добиче, а пак на некое полукуцо, му го прикрива недостатокот и јава со него во галоп по нерамна калдрма. Купувачот многу подоцна ги забележува недостатоките и потоа само со тепање може да го натера добитокот да оди“ (*Македонија во делата*, 2005: 30).

видуалното мислење за Ромите-Џамбази, но кое, во согласност со истражувањата, може да се каже дека е мислење, споделено на ниво на заедница. На моето прашање: *Какви се Џамбазите?*, информаторот одговори со зборовите: „*Ооо...“*, *Лоши се?* - продолжив со прашањето. - *Не се лоши, ама се помалку цивилизовани*, одговори мојот соговорник, а потоа додаде: *Попрости се. Не можеш на крај со нив да излезеш...*²⁵

Од друга страна пак, особено се почитувани Ромите-Ковачи, кои пак, во минатото имале стереотипни претстави за останатите. Имено, според информаторот, сите останати, Ковачите ги нарекувале Ерлии: *Ерлии ние ги викаме, надимак е тоа. Ние ковачите ги викаме другите Ерлии. Сите други... што си ти? Топаанец?*²⁶ ... *Бегај бе, ти си Ерлија... од ковачкото гледиште, ги гледале другите како пониски... Амалите, селските Роми-Гавутне, сите се Ерлии што не се Ковачи. Ерлија значи како Ром понизок, за сите. Нашиве не зимаа, не даваа со Ерлиите...- Кај идеш, мори, кај Ерлија? Порано само со Ковачи се земаа. Некогаш ги земаа топаанците дека беа многу вредни, не оеаа по жени и многу чисти беа. Ама ако зимаше, као увредливо беше кај нас. Еееј, си земал Ерлија. Ама сега веќе нема тоа... сите станаа Џамбази.*²⁷

Во употреба се, исто така, етноними/егзоними, дадени според религијата. Информациите зборуваат дека Ромите со муслиманска вероисповед се нарекуваат Корано Рома (муслимански Цигани), а Гаџикано Рома (христијански или каурски Цигани) е терминот што се употребува за Ромите-христијани (Поленакновиќ, 1934: 4). За Ромите-христијани се среќава и именувањето „каурски Роми“, кои, според Вукановиќ, се стремат кон етничка мимикрија со Македонците (1983: 141). Покрај ова, се употребува и терминот Рисјани-Ѓупци (Константинов, 1982: 251). Во употреба е и терминот „турски Цигани“ и „Турци-Ѓупци“, кој се изедначува со Роми-муслимани (Константинов, 1982: 251), а што се јавува како резултат на мешањето на конфесијата со етничкиот идентитет. Во оваа смисла, имаме и идентификација на христијанските Роми со Македонци. Еден од примерите, кој го наведува Константинов, зборувајќи за битолските Роми, укажува на употребата на терминот Рисјани-Ѓупци, како и на

²⁵ Информатор: Зекир Немиш.

²⁶ Терминот „топаанец“ се однесува на Ромите кои живееле/живеат во Топаана.

²⁷ Информатор: Ајдин Алириза.

терминот *K'пти* за ова население, кое, според авторот, се губи и се заменува со Македонец, Македонци (Константинов, 1982: 252).

Во врска со терминот „македонски Циган“, во текот на истражувањето регистрирав интересна изјава: *Ако имаме намера да го увредиме некого, му викаме македонски Циган. Остави го, со адетите е македонски Циган. Ние муслимански адети праиме, а он христијански.*²⁸ Изјавата јасно укажува какви претстави се градат меѓу Ромите во Скопје, а во контекст на обичајна практика поврзана со традиционалните ромски празници Василица и Ѓурѓовден. Во овој контекст, согласно истражувањата, во рамките на современоста, се јавува дихотомија помеѓу ромското население во Скопје, која се однесува на односот на индивидуата кон практиките на прославување, односно непрославување, на овие празници. Имено, населението кое не слави, за себе вели дека се „вистински“ муслимани, наспроти оние кои слават, а кои од заедницата се именувани како „заспани“ (Поповска, 2013).

Терминот „македонски Циган“, кој информаторот го употреби, но и останатите кои се употребуваат во овој контекст, покажуваат дека имаме мешање на конфесијата со етничката припадност, што, според Е. Марушиакова и В. Попов, се етними типични за Балканскиот Полуостров. Авторите наведуваат дека ваквите етними го изразуваат стремежот на приклучување кон макроопштеството, како и етничката пристрасност и преференцијата кон групата (Марушиакова, Попов, 1993: 96).

Во поново време, во согласност со рецентните истражувања, во употреба се егзонимите: *јеховисти* – за припадниците на верската заедница *јеховини сведоци*, протестанти – за припадниците на протестантските верски заедници, потоа – муслимани, за оние што „влегле во муслиманство“. Терминот „муслимани“, иако има и исклучоци, во денешниот контекст не се употребува за сите Роми што се декларираат како муслимани, а кои практикуваат синкретична религија, туку терминот се однесува само на оние што станале „вистински“ муслимани.²⁹

Терминот „турски Цигани“, особено се среќава во струмичкиот регион. Овие Роми се стремат кон етничка мимикрија со Турците. Да

²⁸ Информатор: Ајдин Алириза.

²⁹ Сопствени теренски истражувања, 2013 година.

напоменеме дека многу често терминот турски Цигани, во секојдневната комуникација, се однесува на Ромите-Ерли.³⁰

Во Македонија се среќава и терминот „Масер Манга“ како егзоним за Ромите што „се покрстени“. Според информаторот, во селото Клечовци, во Кумановско, христијанските Роми ги нарекувале „Масер Манги“, а вообичаено се користел и терминот: „М'сри“ што значи: „македонски Цигани“. *Албански што зборуваат ги викаме Ашкалии, Маљоци.*³¹ *Зборуваат албански, ама суратот им е цигански. А, тие што зборуваат турски: Јармаагалари - во превод ќе дојде пола ага. Велес, Штип, Струмица, Делчево... од таму се тие. Начинот, културата, сè им е циганско, а зборуваат турски... ромскиот го изгубија.*³²

Етничките претопувања на Циганите со муслиманска вера во Турци и во муслимани, во јужнословенските земји, со масовен карактер, започнала во XX век и течат сè до денешен ден, најмногу на лична определба, но има и преминувања како последица на предизвикани историски чинители (Вукановиќ, 1983: 98).

Во контекст на етностите, среќаваме и поврзаност со претставите за потеклото, односно за местото од каде што потекнуваат. Тука, секако, не станува збор за Индија како нивна прататковина, затоа што вакви претстави не се забележани,³³ туку станува збор за областа од каде што дошле пред доселувањето во Македонија или во Скопје. Така, присутни се термини како „српски Цигани“³⁴, Цигани од Врање, „гњилански Роми“, „селски Роми“ (гавутне), кои во Скопје се доселиле од селата во околината. Занимањето на *гавутне*-Ромите, многу добро ја илустрира изјавата на една моја соговорничка: *Селските Роми по ромски се викаат гавутне-земјоделци, сељаци ... по поле работиме, по бавчи. Ги има и сега во Белимбегово, да речеме сеа. Тие се занимаваат*

³⁰ Ерлиите, Арлиите, според Вукановиќ, живееле во многу градови и села во Македонија и се сметале за „староседелци“ (Вукановиќ, 1983:138).

³¹ „Маљок“ се јавува како ономастикон за Цигани-староседелци во Скопската Котлина (Вукановиќ, 1983: 143).

³² Информатор: Ајдин Алириза.

³³ Ромите за Индија како нивна прататковина разбираат најчесто од средствата за јавно информирање, а потоа таквите информации усно се пренесуваат на останатите.

³⁴ Константинов наведува дека по ослободувањето, во Битола, се населиле неколку семејства „српски Цигани“ (Константинов, 1982: 249).

со земјоделство. Тутуни баба ми моја береше, сме нижеле со црни раце, еее. Тие се Гавутне – селски Роми.³⁵

Во овој контекст се употребува и терминот „турски Роми“, за оние Роми што заедно со Турците дошле на овие простори, со цел спроведување на колонизацијата (Краков, 1926).

Вукановиќ ги споменува и т.н. „влашки Цигани“ – Каравласи и Лингури, кои, во текот на втората половина на XIX век, населиле многу краеве на Македонија и на Албанија (Вукановиќ, 1983: 74). За Лингурите постоело предание дека се дојдени од многу далечен крај. По потекло биле од Влашка, а по вера се православни. Важеле за сурови луѓе (Вукановиќ, 1983: 142).

Според местото на живеење ги среќаваме т.н. Топаанчани, Топанлии,³⁶ како термин со кој се означуваат оние што живееле во Топаана, потоа Маџири/Маџури³⁷ и др.

Денес, Ромите најчесто се идентификуваат себеси со терминот „Ром“, а истиот термин сè повеќе се прифаќа и од страна на другото неромско население. Во овој контекст ќе прикажам дел од интервјуто направено со шејхот во текијата Вефа Баба во Топаана, а кој се однесува на денешната употреба на термините „Ром“ и „Циганин“. На моето прашање: *Што мислите за терминот Ром?*, информаторот одговори: *Ром е подобар збор, покултурно кажано. Јас искрено се дичам, дали ќе ми кажат Ром или Циган, ја можеби имам исто право со Македонецот, може и подобро од другите од работа... татко ми работел во фирмата, јас влегов таму, јас сум занаетчија и као ковач и као бравар на едно работно место...*³⁸

Д.П.: „Дали ве навредува терминот Циган?“

Информатор: *Зависи кога, кој ќе го употреби, дали за лошо или добро. Јас не се навредувам.*³⁹

³⁵ Информатор: Селвија Бајрамова, родена во 1950, во Стајковци, живее во Шуто Оризари. Интервјуто е направено на 5 мај 2012, во дворот на манастирот Св. Ѓорѓија, во Дељадровци.

³⁶ Го добиле името според населбата Топаана, по занимање биле барутџии.

³⁷ „Маџури значи дојденци“ – вели еден од моите информатори. Тие се многу честа ромска група во Скопје. Ги споменува и Вукановиќ, кој вели дека живееле во Маџир-маало и Шутка и припаѓале на Гурбети. Гурбети во Македонија се староседелци, а како печалбари се обично чистачи на чевли. Во Македонија, покрај тоа, се занимавале и со изработка на: корпи, кошери, решета, сита (Вукановиќ, 1983: 140).

³⁸ Информатор: Ајдин Алириза.

³⁹ Истиот.

Треба да се земе предвид дека „идентитетот на една социјална група е комплексна творба, која се состои од голем број правила, упатства и вредности и комплексен систем на односи во кои овие правила, упатства и вредности се наоѓаат (Цветковиќ, 2008: 136).

Едни од одредниците за градење на идентитетот се различноста и веќеспоменатата „посебност“ во однос на останатите заедници од опкружувањето. Етнонимите и егзонимите за ромското население се во тесна зависност од „множество од симболи“, кои во посебни околности, различно се перципираат. Како што видовме, себеидентификацијата, во голема мера (покрај останатите одредници), е одредена од економските активности на заедницата (занаети во минатото), што се забележува низ големата бројност на субидентитети во рамките на ромската група, како: Ковачи, Џамбази и други. Сепак, треба да се има предвид дека функционалноста на етничките симболи е релативна и има променлив карактер (Bandić, 1997: 49). Посебни околности одделно одредуваат кои од симболите ќе имаат поважно, а кои, помалку важно значење и истите се во зависност од општите услови во кои колективот живее (Мирчевска, 2011: 359). Оттука, треба да се има предвид динамичноста на идентитетските категории, кои во текот на опстојувањето се подложни на трансформации, зависно од контекстот. Ваквите процеси се забележливи и кај ромското население. На теренот среќаваме ретки примери на поинакво себеидентификување, особено кај поединци што се отргнале од типично ромските просторни животни услови и кои со постигнатиот статус во општеството се вклопиле во пошироката македонска заедница. Ова особено се однесува на Ромите - христијани.

Во овој контекст треба да ги споменеме и Ромите – муслимани, кои себеси се декларираат како Турци, што е присутно и меѓу скопските Роми-Ерлии, но особено е забележливо кај ромското население во струмичкиот регион.⁴⁰

На трансформации се подложни и субидентитетските категории, што се гледа и од бројните етнониими/егзоними во ромската заедница, кои повеќе не постојат или се во фаза на исчезнување.

Литература:

⁴⁰ Вакви примери се јавуваат и во историјата. Имено, според податоците, во Битола, во 1657 година, Циганинот Хаџи Хасан, кој бил аџија, одрекувал дека е од циганско потекло. Повеќе во: Вукановиќ, 1983: 58.

- Bandić, Dušan. 1997. „Etnos, Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko, ogledi o narodnoj religiji“, Beograd, Biblioteka XX vek, Beograd.
- Вукановић, Татомир. 1983. „Роми (Цигани) у Југославији“, Врање.
- Ђорђевић, Тихомир. 1932. „Ко су Цигани“, Наш народни живот, 6, Београд.
- Ђорђевић, Тихомир. 1933. „Наш народни живот“, 7, Београд.
- Ђорђевић, Тихомир. 1984. „Наш народни живот“, 2, Београд.
- Елезовић, Глиша. 1925. „Производња шалитре у Јурумлеру код Скопља“, Гласник скопског научног друштва, II/1, Скопље.
- История, традиции и обичаи на ромите, Romaninet, Lifelohg learning programme, http://www.romaninet.com/ROMA_Cultural_report_bu.pdf, достапно на:
- Константинов, Душан Хр. 1982. „Етнички одлики на битолските Роми“, Етнолошки преглед, 17, Сојуз на етнолошки друштва на СФРЈ-Београд, Београд.
- Краков, Станислав. 1926. „Кроз јужну Србију“, Време, Београд.
- Македонија во делата на странските патописци 1889-1898. 2005. Подготвил Александар Матковски. Гурѓа. Скопје.
- Марушиакова, Елена. Попов, Веселин. 1993. „Циганите в България“, Издателство „Клуб '90“, София.
- Мирчевска, Мирјана. 2011. „Глобално-локални идентитети: помеѓу историјата, политиката, митологизацијата-антрополошки пристап“, Спектар, год. XXIX, 58/2011, кн. 2.
- Мочник, Растко. 1999. *Теорија за денешно време: Леви-Строс, Мос, Диркем: три класика на општествените науки*, Магор, Скопје.
- Петров, Ѓорче. 1986. „Материали по изучувањето на Македонија“, Печатница Вълковъ, София.
- Рetrović, Djurdjica. 2002. „Romii u Beogradu – Prilog proučavanju“, Зборник од првиот меѓународен научен симпозиум за духовната и материјалната култура на Ромите, Скопје, 7-8 мај, 1998, Скопје, 2002.
- Петровски, Трајко. 2000. „Ромите во Македонија денес“, Здружение на љубители на ромска фолклорна уметност „Романо Ило“, Скопје.
- Поленаквић, Харалампие. 1934. „Муслимански Цигани у Скопљу“, Скопски гласник, бр. 311, Скопље.
- Поповска, Драгица. 2013. „Ромската традиција во современата култура“, Институт за национална историја, Скопје.
- „Споменица двадесетпетогодишнице ослобођења јужне Србије 1912-1937“. 1937. Уредник Алекса Јовановић, Штампарија „Јужна Србија“, Скопље.
- Тодоровић, Драган. 2011. „Роми на Балкану и у Србији“, ТМ, год. XXXV, бр. 4, стр. 1137-1174, Ниш октобар – децембар.
- Филиповић, Миленко. 1939. „Обичаји и веровања у Скопској котлини“, СЕЗБ, Београд.

Цветковић, Владимир. 2008. „Социјални контекст и живавост ромске културе“, во „Теме-часопис за друштвене науке“, год. XXXII, бр. 1, стр. 135 – 148, Ниш, јануар - март.